

RECENZE

**Pauknerová Monika – Rozehnalová Naděžda – Zavadilová Marta a kol.
Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář.
Praha: Wolters Kluwer, 2013, LXXIII + 853 s.**

1. Přijetí nového zákona o mezinárodním právu soukromém (zákon č. 91/2012 Sb.) vyvolalo potřebu jeho odborného výkladu. Ne vždy poznáme skutečný význam a dosah zákonných ustanovení jen z jejich slov. Nejednou je musíme odhalovat „*složitými operacemi myšlenkovými*“.¹ Proto se slova zákona interpretují: „*Účelem výkladu je zjistiti pravý smysl právních pravidel.*“²

K prvotnímu seznámení se zákonným textem slouží komentáře. Logicky po nich vznikla i po publikaci zákona o mezinárodním právu soukromém poptávka a jednotlivá nakladatelství se ji snaží uspokojit. V důsledku toho jsou dnes dostupné komentáře tři: z produkce nakladatelství C. H. Beck,³ Leges⁴ a Wolters Kluwer. Poslední v tomto výčtu je rozsahem nejobsáhlejší.⁵ Stejně jako v ostatních případech, je i recenzovaný komentář výsledkem práce autorského kolektivu.

2. Na recenzovaném komentáři se podílel *autorský kolektiv* patnácti spoluautorů. Jde o sedm učitelů právnických fakult v Praze, Brně a Plzni – profesorky *Monika Pauknerová*, *Naděžda Rozehnalová* a profesor *Květoslav Růžička*, docent *Josef Kotásek*, dále pak *Magdalena Pfeiffer*, *Bohumil Poláček* a *Jiří Valdhan*s. Významnou složku kolektivu představuje trojice soudců: *Jiří Grygar*, *Miroslava Jirmanová* a *Petr Šuk*. Dalšími autory jsou *Marta Zavadilová* a *Pavla Beloňová* z Ministerstva spravedlnosti, *Markéta Nováková* z Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, advokát *Jan Brodec* (vyučující na Právnické fakultě Univerzity Karlovy) a notářský kandidát *Jiří Grygar*. Soudě z předmluvy *M. Pauknerové* a jejího údaje, že autorský kolektiv sestavila (s. LIV), to byla právě ona, kdo vystupoval jako iniciátorka projektu. Různorodost autorského kolektivu složeného z akademiků různých vědeckých hodností a z právníků praktikujících v různých oborech může představovat pro dílo jako celek nejružnější pozitiva. Pauknerová v předmluvě také zdůraznila, že jejím úmyslem při sestavování kolektivu bylo „*propojení teorie s praxí*“ s důrazem na jejich „*součinnost a spolupráci*“ (s. LIV). Leč takové řešení s sebou přináší i možná rizika, z nichž hrozba narušení uceleného rázu díla představuje nebezpečí nejzřejmější. Tomu se autoři snažili čelit. Kromě toho, že určitý počet ustanovení byl společně komentován dvěma či třemi spoluautory (jde o necelou pětinu textů), především tím přístupem, že autorský nebo spoluautorský text komentářů jednotlivých ustanovení posuzovali zpravidla další členové tohoto kolektivu (externě se na recenzování podílela rovněž předsedkyně mezinárodní komise prezidia Notářské komory ČR *Šárka Tlášková*); ti jsou také jako recenzenti jmenovitě uvedeni spolu s autory jednotlivých pasáží díla v přehledu na s. XV. a násl. Publikaci jako celek recenzovala *Lucie Dolanská Bányaiová*.

¹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. 4. vydání. Praha: Sborník věd právních a státních, 1946, s. 64.

² *Ibidem*, s. 65.

³ BŘÍZA, Petr – BŘICHÁČEK, Tomáš – FIŠEROVÁ, Zuzana a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.

⁴ DOBIÁŠ, Petr a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: Leges, 2014.

⁵ Komentář nakladatelství C. H. Beck má 768 stran, komentář nakladatelství Leges 528 stran; recenzovaný komentář má 928 stran velkého formátu.

3. Komentář vykazuje *standardní strukturu*: obsahuje seznam autorů (s. XIII–XIV), údaje, kdo komentář k jednotlivým paragrafům zpracoval a kdo recenzoval (s. XV. a násl.), další obvyklé doplňky komentářové literatury (seznam zkratk, přehled citovaných právních předpisů a seznam literatury) a předmluvu. Obohacením díla je všeobecný úvod (s. LIII–LXXII), který staví teoretická východiska oboru i díla. Této úvodní části budeme ještě věnovat pozornost.

Hlavní náplní publikace je ovšem rozsáhlý komentářový text zahrnující celkem 820 stran.

Komentář doplňují tři přílohy: Přehled hlavních mnohostranných mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána, ať již jde o smlouvy z oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního, nebo vybrané smlouvy souvisící (s. 821 a násl.), Přehled dvoustranných mezinárodních smluv o právní pomoci, konzulárních úmluv a souvisících prohlášení a sdělení (s. 828 a násl.) a Seznam právních předpisů Evropské unie z oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního a vybrané předpisy souvisící (s. 842).

Knihu uzavírá stručný věcný rejstřík (s. 849–853). Kdo tento ukazatel zpracoval, se v knize neuvádí, patrně tedy jde o výsledek redakční práce samotného nakladatelství. Dočká-li se dílo dalšího vydání, což mu vzhledem k jeho kvalitě recenzent přeje, stálo by za to rejstříku věnovat větší pozornost a péči; stručný výčet rejstříkových hesel na necelých pěti stranách má podle mého názoru dosti daleko k vstřícnému čtenářovu pomocníkovi.

4. Než se zaměříme na vlastní komentářový text, věnujme se *úvodní studii*, která mu předchází. Je nazvána jako *Všeobecný úvod – teoretická východiska*. V jeho rámci se přetiskuje obecná část důvodové zprávy vládního návrhu z. m. p. s. Poté následuje sevržené pojednání o podstatě a hlavních rysech mezinárodního práva soukromého na 10 stranách. *Monika Pauknerová* jako jeho výlučná autorka tu věnuje pozornost pojmovému vymezení mezinárodního práva soukromého a jeho postavení v systému českého práva, podává k tématu úsporný historický přehled, rovněž tak výklad o pramenech mezinárodního práva soukromého i povaze jeho norem a analyzuje pojetí, působnost a strukturu zákona. Výklad je hutný, přehledně strukturovaný; nezapře didaktické schopnosti a odbornou kvalitu autorky, která se věnuje mezinárodnímu právu soukromému přes tři desetiletí.⁶ Její text může dobře posloužit jako vhodná pomůcka k základnímu seznámení s podstatou oboru nebo k zopakování a osvěžení podstatných pojmů a údajů v jejich souvislostech. Nedopatřením je u tohoto textu uveden dvakrát též seznam literatury (s. LXI a LXXIII).⁷

5. Pozornost si zaslouží *struktura a rozsah* komentářových textů. Ty jsou strukturovány jednotně a promyšleně. Paragrafy zákona jsou vykládány jednotlivě. Za jejich textem následuje příslušná část důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona, poté následují přehledy souvisících ustanovení, souvisících právních předpisů a výběr z relevantní literatury. Po těchto rubrikách se uvádí přehled výkladu, za nímž následuje komentář rozdělený na dílčí celky nadpisy a římskými i arabskými číslicemi; významné pojmy, slovní spojení nebo zásadní sdělení uživateli zdůrazňuje tučné písmo.

⁶ Na stránkách *Právnicka* poprvé již v r. 1982 (PAUKNEROVÁ, Monika. Některé problémy právní unifikace mezinárodní přepravy v úrovni RVHP. *Právník*. 1982, CXXI, s. 246 an.).

⁷ Seznam použité literatury se v knize uvádí za jednotlivými komentovanými částmi zákona (vyjma části deváté zahrnující jediný § 125). Tak najdeme literaturu ke komentáři k části první na s. 52 an., k části druhé na s. 140, k části třetí na s. 214 an., k části čtvrté na s. 659 an., k části páté na s. 696, k části šesté na s. 758 an., k části sedmé na s. 812 an. a k části osmé na s. 817. To je patrně příčina, proč se mechanicky zařadil soupis literatury použité v úvodní studii na její počátek i za ni. Myslím, že v tomto i v některých dalších případech převážil technicismus nad obsahem – např. na konci části páté se v soupisu citované literatury uvádějí tři tituly a na konci části osmé titul jen jeden. Osobně jsem názoru, že účelnější by bylo uspořádat seznam použité literatury jako jednotný buď na počátku, nebo až v závěru celé publikace. Mj. by odpadlo opakované uvádění týchž knižních titulů.

Čtenář recenze si může vytvořit představu na konkrétním příkladu. Např. komentář k ustanovení § 87 z. m. p. s. obsahujícímu obecné kolizní normy týkající se smluv (s. 597–607), jehož autorkou je *Naděžda Rozehnalová*, se člení na šest větších celků označených: *I. Aplikace ustanovení § 87* (s. 597 a násl.), *II. Obecná úprava smluv* (s. 600 a násl.), *III. Spotřebitelské smlouvy* (s. 602 a násl.), *IV. Některé pojistné smlouvy* (s. 603 a násl.), *V. Spotřebitel a dočasné užívání ubytovacího zařízení* (s. 604 a násl.) a *VI. Evropská unijní úprava* (s. 605 a násl.). Výklad sub I. o aplikaci ustanovení § 87 nejprve uvádí, ve kterých případech je toto ustanovení použitelné, poté následuje poukaz na kolizní úpravu závazků v právu Evropské unie, dále výklad o mezinárodních smlouvách a hmotněprávních unifikačních (tzv. Vídeňská úmluva o mezinárodní koupi zboží, tzv. Newyorská úmluva o promlčení při mezinárodní koupi zboží, mezinárodní smlouvy týkající se mezinárodní přepravy). Partie II. o obecné úpravě smluv pojednává o volbě práva, její formě, o okamžiku volby, poté následuje výklad o konsenzu jako podmínce platnosti volby práva, náhradním hraničním určovateli a zpětném a dalším odkazu.

Po výkladu ustanovení zpravidla následuje výběr z judikatury (pokud je jako použitelná k dispozici); do něho jsou často v patřičných souvislostech zahrnuty i citace z rozhodnutí z nadnárodní jurisdikce, typicky z rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie (např. na s. 46, 228 a násl., 323 a násl., 384 a násl., 657 a násl., 747 a násl. a na četných dalších místech).

Komentáře jednotlivých ustanovení zákona se zaměřují na analýzu jejich účelu, obsahu a smyslu. Rozsah mají různý. Pravidelně zahrnují větší počet stran.

Např. komentář k § 25 o nutně použitelných ustanoveních zahraničního práva má sedm stran (s. 183 a násl.; autorkou je *M. Pauknerová*), komentář k § 56 o pravomocech ve věcech výživy, výchovy a péče o nezletilé čítá sedmáct stran (s. 369 a násl.; autorkami jsou *M. Zavadilová* a *M. Nováková*), výklad k § 80 o právu duševního vlastnictví patnáct stran (s. 524 a násl.; autorem je *B. Poláček*), komentářový text *N. Rozehnalové* k základnímu ustanovení o závazkových právech (§ 84) má šest stran, *J. Kotásek* komentuje § 100 o rozhodném právu v některých speciálních otázkách šekového práva na čtyřech stranách (s. 642 a násl.), *J. Valdhans* vykládá § 101 o mimosmluvních obligacích na deseti stranách (s. 647 a násl.) apod. To lze v recenzovaném díle považovat za standard. Odchylky od něj jsou řídké, např. výklad *M. Zavadilové* a *P. Belloňové* k § 110 o součinnosti Ministerstva spravedlnosti se soudem nepřesahuje jednu stranu (s. 695), *Kotáskův* výklad o rozhodném právu pro lhůty k šekovému postihu podle § 99 má na s. 641 tři řádky funkčně poukazující na obdobnou úpravu směnečného práva v § 94 a komentář tam uvedený. Bez komentáře zůstaly § 123 a 124 z. m. p. s., tj., intertemporální a derogační klauzule.⁸

6. Budeme-li věnovat pozornost *obsahu komentáře*, neunikne nám, že výkladové texty jsou pojaty multidisciplinárně, jak si to ostatně i sama povaha mezinárodního práva soukromého vynucuje. Právě proto, že v z. m. p. s. jde o úpravu soukromoprávních poměrů s mezinárodním prvkem a úpravu řízení o soukromoprávních věcech, v němž je obsažen mezinárodní prvek (*M. Pauknerová*, s. 3), zohledňuje komentář relevantní vazby komentovaných ustanovení zákona nejen na občanský zákoník, zákon o obchodních korporacích nebo občanský soudní řád, ale i na další prameny práva.

V drtivé většině jde o texty vysoké kvality. Recenzent oceňuje např. podrobný *Růžičkův* výklad k problematice rozhodčího řízení a výkonu rozhodčích nálezů komentující § 117–122 zákona (s. 761–811) provázaný na jedné straně s úpravou v zákoně o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů, občanském soudním řádu, ale rovněž např. v trestním zákoně, na straně druhé samozřejmě s nařízeními Evropského parlamentu a Rady č. 593/2008 a č. 864/2007

⁸ Poněkud překvapivě jsou však i u těchto paragrafů uvedeni autoři komentáře a v přehledu na s. XXX i recenzent.

o právu rozhodném pro smluvní a mimosmluvní závazkové vztahy (známými jako Řím I a Řím II) nebo s Newyorskou úmluvou⁹ aj.

Těžiště díla je ovšem ve výkladu problematiky nastolené obsahem jednotlivých ustanovení komentovaného zákona. Že jeho znění postavilo před komentátory nové výzvy a úkoly, je nábílední. Jde např. o důsledky úpravy registrovaného partnerství pro mezinárodní právo soukromé a zejména o nutnost vypořádat se z pohledu § 67 našeho z. m. p. s. se zahraničními úpravami manželství osob téhož pohlaví (s. 438; autoři *M. Zavadilová* a *J. Grygar*), anebo o uchopení složitého institutu svěrenského fondu a právních útvarů jemu podobných reflektovaných v § 73 zákona (s. 474 a násl.; autoři *P. Šuk* a *B. Poláček*). Ale i některé staré pojmy, uchopované již předchozími úpravami, např. pojem veřejných knih, známý mj. z § 7 zákona č. 97/1963 Sb. si vyžádaly nové pohledy a nutnost vypořádat se např. s úpravou ústředního rejstříku objektů vypuštěných do kosmického prostoru nebo rejstříku zástav z hlediska § 71 nového z. m. p. s. Dílo se logicky věnuje i teoretickým otázkám, a to i těm, které u nás byly zatím diskutovány jen málo, pokud vůbec. Jde např. o problematiku prvotních otázek (*Erstfragen*), které se na s. 164 věnuje *N. Rozehnalová*, živě diskutovanou mj. v německé nauce.¹⁰

Multidisciplinarita mezinárodního práva soukromého jako právovědčné disciplíny přináší recenzovanému dílu i přidanou hodnotu v tom, že se komentář nutně musí zabývat pojmy a instituty s přesahem i mimo tento obor, jako jsou např. veřejný pořádek (srov. např. texty na s. 39 a násl., 804 a násl.), obcházení zákona (s. 48 a násl.), veřejná listina (s. 93 a násl.) nebo odúmrtí (s. 513 a násl.).

7. Recenze nemůže pominout ani *kritické připomínky*. První výklady textu nového zákona nejsou v některých případech jednoduché, protože strohá slova zákona a abstraktní povaha právních pravidel mohou otvírat cesty k různým interpretacím, z nichž však správná může být jen jedna. Ani v tomto díle se autoři nemohli vyhnout pojednání sporných otázek, na jejichž zodpovězení jsou zatím rozdílné názory.

Příkladem může být názor zaujatý v komentáři k § 60 odst. 3 z. m. p. s., kde se stanoví, že rozhodovat o osvojení nezletilého přísluší výlučně českým soudům, pokud má nezletilý na území České republiky obvyklý pobyt. *M. Nováková* v komentáři na s. 418 a násl. dovozuje mj. i s odvoláním na shodný názor recenzentky, že již svěření dítěte do preadopční péče, respektive jeho přemístění do místa obvyklého pobytu budoucích osvojitelů, zakládá změnu místa obvyklého pobytu dítěte, současně ale korektně poukazuje na opačný názor *Z. Kučery*. Osobně bych se klonil spíše ke *Kučerovu* názoru, neboť účelem preadopční péče, alespoň podle českého práva, je přesvědčivě zjistit, zda se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový vztah, jaký je smyslem a cílem osvojení (§ 829 odst. 2 o. z.). Proto je stav preadopční péče stavem nutně podmíněným¹¹ a dočasným. Z těchto důvodů mám za to, že pobyt dítěte v těchto případech nesplňuje kritéria obvyklého pobytu, jak je ostatně vymezuje i *M. Pfeiffer* na s. 221 a násl. komentáře. Nicméně to je jedna z názorových různic, které vyřeší čas, respektive doktrinární shoda na většinovém mínění a posléze judikatura.

⁹ Jde o Úmluvu o uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů. Ale také Úmluva o promlčení při mezinárodní koupí zboží, s níž komentář rovněž pracuje, se běžně označuje jako Newyorská. Ani jedna z nich není uvedena ani v přehledu citovaných právních předpisů, ani v seznamu zkratk (uvádí je až příloha č. 1 na s. 823 a 825). Navíc je mezinárodních smluv označovaných zkráceně jako Newyorská úmluva ještě několik dalších (např. o potlačování obchodu s lidmi, omamných látkách, potlačování financování terorismu aj.).

¹⁰ Např. BERNITT, Carmen Christina. *Die Anknüpfung von Vorfragen im europäischen Kollisionsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2010, s. 15 an. nebo RAUSCHER, Thomas. *Internationales Privatrecht: Mit internationalem Verfahrensrecht*. 4. vydání. Heidelberg – München – Landsberg – Frechen – Hamburg: C. F. Müller, 2012, s. 120 an.

¹¹ Podmíněným je i proto, že pobyt dítěte u budoucích osvojitelů závisí i na tom, zda budou (respektive nebudou) uplatněna práva rodičů nebo i dalších osob stanovená v § 817 odst. 2 písm. c), 830 nebo 831 o. z.

Recenzent má také dílčí věcné výhrady k několika tvrzením komentáře, která nepovažuje za správná. Např. na s. 48 *Pauknerová* uvádí s odvoláním na kolektivní dílo zpracované pod vedením A. J. Bělohávků,¹² že „rozpor s dobrými mravy (...) soud zohlední jen na návrh“ a že se dovozuje, že „obcházení zákona je v občanském zákoníku kryto pomocí institutu veřejného pořádku“. Nemyslím, že je možné se s těmito názory ztotožnit. Podle § 588 o. z. „soud přihlíží i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které se zjevně přiči dobrým mravům (...)“. Rozpor s dobrými mravy tedy zakládá absolutní neplatnost.¹³ Pokud jde o obcházení zákona, občanský zákoník stanovil v § 547, že „právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu“. Sleduje-li tedy soukromá vůle obcházení zákona, bude výsledkem právně relevantní jednání, které účelem nebude zákonu odpovídat, a tudíž bude kolidovat i s nařízením § 547 o. z. Podobných námitek dokumentujících „dětské nemoci“ prvního vydání a složitosti cest při hledání smyslu zákonných ustanovení však podle recenzentova mínění není příliš. Např. ve výčtu pořízení pro případ smrti na s. 508 chybí kodiciil (dovětek). Při dalším vydání, jehož se recenzované dílo nepochybně po čase dočká, se mnohé jistě vyjasní, upraví a argumentačně prohloubí.

8. Pro účely dalšího vydání bude vhodné věnovat větší pozornost některým *technikám*.

Již výše jsem poukázal na příliš lakonický rejstřík, zpracovaný podle mého názoru málo uspokojivě. Chybí v něm některá klíčová hesla (např. dobré mravy, *exequatur*, pobyt, obvyklý pobyt, trust, závěť a další, jimž se komentářový text věnuje) a i některá hesla v rejstříku zahrnutá nejsou co do odkazu na příslušné stránky vyčerpávající (srov. např. výhradu veřejného pořádku, o které se pojednává na více místech a nejen na s. 37). Patrně by bylo vhodnější neponechat zpracování rejstříku jen na redakci nakladatelství, ale do budoucna jím pověřit např. někoho ze studentů doktorského studijního programu v oboru mezinárodního práva soukromého.

Vhodné by bylo podrobit pro další vydání revizi i cizojazyčný slovník na s. XLIII a násl. a na jedné straně jej oprostít od termínů, jejichž překládání do češtiny je v odborném textu sotva účelné, na straně druhé jej vhodně doplnit. Myslím, že i velmi průměrný uživatel právnické literatury má jasno, co znamenají např. výrazy *ad hoc*, *cessio* nebo *ex lege*, méně však co znamená např. *exequatur* nebo *fideikomis*. Osobně bych nepřekládal obrat *mobilia ossibus inhaerent* slovy „movité věci lpí v kostech“, ale slovy, že tyto věci na kostech vězí (respektive se k nim pojí, jsou s nimi spjaty) smysl úsloví, tj. že právní poměr k movitým věcem podléhá zákonům, jimž podléhá vlastník, by však přesto stálo za to již ve slovníku blíže vysvětlit. To jsou jistě jen drobnosti.

9. Hodí se *závěrem* zdůraznit, že recenzentovy dílčí kritické poznámky rozhodně nemohou zastítn jeho celkový respekt k posuzovanému dílu. Generálně je, myslím, namístě hodnotit posuzovaný komentář jako zdařilý a hodný pozornosti i studia. Oboje jistě povede k odbornému diskursu na poli mezinárodního práva soukromého, tříbení názorů a precizaci závěrů k disparátním otázkám významným pro teorii i praxi. I proto jde o publikaci významnou, ba nezbytnou pro každého, kdo se zabývá mezinárodním právem soukromým a jeho zákonnou úpravou u nás vědecky nebo při praktické aplikaci ustanovení zákona č. 91/2012 Sb.

prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš
Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

¹² BĚLOHLÁVEK, Alexandr J. et al. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 155.

¹³ Ze zákonné formulace v § 588 o. z. spojující absolutní neplatnost se *zjevným* rozparem s dobrými mravy nelze dovozovat, že zákoník kalkuluje také s „nezjevným“ rozparem s dobrými mravy zakládajícím relativní neplatnost. Adjektivum „zjevný“ má jiný význam; k tomu PULKRÁBEK, Zdeněk. „Zjevný“ v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2015, XXIII, s. 1 an. v zasvěcené a podrobné studii.